

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Стрімкі зміни сучасного суспільного життя, пов'язані з нечуваним розквітом наукової думки, глобальним поширенням інформаційних технологій, соціально-економічними кризами становлять загрозу для психологічного здоров'я особистості. Тому одним з провідних завдань наукової та практичної психології на сьогоднішній день виступає розвиток психологічної культури особистості для оптимізації, підвищення ефективності життєдіяльності людини, соціальної поведінки громадянина, професійної діяльності працівника.

У вказаних умовах фахівець, який усвідомлено обрав свій фах, досягнув його суспільну місію і моральну сутність, має володіти не лише професійними знаннями, вміннями та технологіями, а й цілим комплексом професійно важливих якостей, високим рівнем особистісної зрілості та психологічної культури. Остання суттєво визначає ефективність творчого здійснення професійної діяльності та самореалізації працівника. Особливо значною є роль професійно-психологічної культури в ситуаціях, що потребують мобілізації глибинних особистісних ресурсів фахівця.

Високий рівень психологічної культури сприяє ефективності діяльності в психотравмуючих професійних ситуаціях, збереженню психічних і фізіологічних резервів, стійкості до впливу психоемоційних стресорів. З огляду на вищесказане стає зрозумілою **актуальність** здійснення дослідження теоретичних підходів до розкриття змісту професійно-психологічної культури, що буде покладено в основу технології її формування в умовах університетської освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У психолого-педагогічній літературі розробці проблеми професійної культури, її визначенню приділяється увага у працях Ю.К.Чернової, Н.А.Ткачової, О.О.Траверсе, О.І.Гури, Г.О.Балла тощо. Порівняно із фізичною та духовною культурою особистості, її психологічна культура набагато меншою мірою була і є зараз об'єктом вивчення і цілеспрямованого формування (принаймні у своїй цілісності; складовим психологічної культури, таким як «культура спілкування», «культура мислення», «культура почуттів» тощо, деяка увага приділяється).

Аналізу поняття «психологічна культура» та її складових присвячені дослідження М.М.Обозова, Я.Л.Коломінського, Л.С.Колмогорової, О.І.Моткова, Є.О.Клімова, А.О.Деркача, Г.І.Марасанова та ін. Вивченням психологічної культури учнівської молоді та майбутніх фахівців різних професій займалися сучасні вітчизняні науковці: В.В.Рибалка, Г.О.Балл, О.Г.Видра, П.С. Перепелиця, Н.І.Волошко, О.В.Проскура, О.А.Рудомьоткіна, О.В.Винославська.

Що ж стосується розгляду внеску різних напрямів психологічної науки у розкриття змісту професійно-психологічної культури, в яких без вживання даної назви розроблявся її сутнісний зміст, в літературі можна знайти лише окремі його фрагменти. Грунтовного аналізу тих теорій і концепцій особистості, які можуть стати теоретико-методологічною основою для побудови дослідження професійної психологічної культури ще не було здійснено. У свою чергу питання, пов'язані з розумінням змістових характеристик професійно-психологічної культури як наукової категорії, не знайшли достатнього відображення в психолого-педагогічних дослідженнях.

Формулювання цілей статті. У зв'язку з вищесказаним ми поставили **завдання** здійснити аналіз висвітлення проблеми професійно-психологічної культури в основних зарубіжних та вітчизняних напрямах психологічної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Живучи в суспільстві і виконуючи певний вид праці, особистість, має визначену соціально-ціннісну і професійну орієнтацію, що істотно

відбивається і на її культурі. Теорія та практика певної професії як система знань, умінь і навичок є феноменом культури, що дає підстави стверджувати про існування професійної культури. Зупинимось на змісті останнього поняття.

Детальний аналіз базового поняття «культура» було здійснено нами у попередніх публікаціях, тому у даній роботі лише зазначимо, що ми будемо розглядати вказаний феномен як рівень оволодіння певною галуззю знань чи діяльності в суб'єктивному розумінні – тобто як особистісне утворення, систему норм і цінностей, спосіб життя, ступінь досконалості в розвитку відповідної професійної та особистісної сфери конкретної людини. Відмітимо, що у визначення загального поняття культури входять, як невід'ємні, його професійні складові.

Дослідженню проблеми професійної культури присвячено праці Ю.К.Чернової, Н.А.Ткачової, О.О.Траверсе, О.І.Гури, Г.О.Балла тощо.

Так, Ю.К.Чернова професійну культуру називає «найвищим професіоналізмом на основі гуманізму» [14, с. 6]. Це сукупність принципів, норм, правил, методів, які склалися історично, регулюють професійну діяльність людини, специфічну поведінку в системі суспільних відносин, характерний спосіб життя. Основу професійної культури становлять цінності, які вироблені даною соціально-професійною групою і закріплені у традиціях її життєдіяльності [12].

Спираючись на теоретичні розробки вищезгаданих дослідників, довідникові джерела з культурології, можна визначити професійну культуру як динамічну систему загальнолюдських професійних цінностей, знань, вмінь та навичок, принципів, норм і правил, що регулюють відносини у професійній взаємодії та характеризують рівень і якість професійної діяльності в цілому.

Для цілісної характеристики феномену професійно-психологічної культури як складової загальної та професійної культури особистості працівника необхідно проаналізувати висвітлення цієї проблеми в основних зарубіжних та вітчизняних напрямках психологічної науки.

Не вживаючи поняття «психологічна культура» її сутнісний зміст розробляли відомі представники зарубіжної психології: Г.Олпорт, Е.Фром, К.Юнг, Н.Пезешкіан, А.Маслоу, К.Роджерс.

Г.Олпорт був одним із перших психологів, що дав визначення зрілої особистості та розкрив її особливості. Зріла особистість за Г.Олпортом характеризується функціонально автономною поведінкою, що мотивована усвідомлюваними процесами. Її можна охарактеризувати шістьма рисами: широкі межі власного Я (багато автономних інтересів, радість від залучення до широкого кола діяльностей); здатність підтримувати теплі, сердечні соціальні стосунки; емоційна нестурбованість і самоприйняття; реалістичне сприйняття, досвід та домагання (здорове почуття реальності); здатність до самопізнання і почуття гумору («самооб'єктивність»); цілісна життєва філософія [7].

Теорія особистості в руслі гуманістичного психоаналізу Е.Фрома є цінною для предмету нашого дослідження в першу чергу вченням про модус буття та володіння. Здоровим способом життєвої орієнтації особистості у світі є модус буття, який передбачає любов до життя, незалежність, свободу, критичний розум. Його основна характерна риса – це активність, проте не зовнішня (зайнятість, діяльність), а внутрішня готовність продуктивного використання людиною своїх особистісних потенціалів, здібностей. Бути активним за Е.Фромом – означає «оновлюватися, зростати, долати вузькі рамки свого власного «я», відчувати глибокий інтерес, пристрасно прагнути чогось, любити інших, бажання віддавати» [13, С.305]. Вчений дає характеристику продуктивної особистості, яка «живить усе, чого б вона не торкнулася, реалізує свої власні здібності і вселяє життя в інших людей...» [13, с. 309].

Засновник аналітичної психології К.Юнг описав рух до самореалізації, формування балансу і цілісності особистості через явище індивідуації. Це внутрішній процес об'єднання

різних елементів особистості навколо самості (сутності), який досягається свідомими зусиллями та підтримується виключно індивідуальною мотивацією. У процесі індивідуації самість стає в центрі особистості, а особистість досягає самореалізації. Індивідована особистість стає більш інтегрованою, досягає високого рівня свідомості (розширеної свідомості), почуття єдності зі світом і високого самоконтролю. Для індивідуації потрібно надзвичайно сильне Его, щоб сприймати і вітримувати всі випробування та можливі зміни. Важливою умовою для її здійснення є розвиток глибоких та неогоїстичних стосунків з іншими людьми [15].

Цікавою є модель цілісної особистості, створена засновником позитивної психотерапії Н.Пезешкіаном [8], яку характеризує саногенетична спрямованість, гуманістична переконаність в конструктивності природи людини, позитивне бачення її здібностей, що не можуть бути деструктивними, а лише гіпер- або гіпотрофованими, проявлятися адекватно або неадекватно ситуації. В термінах «балансної моделі» можна охарактеризувати здорову гармонійну особистість, яка рівномірно розподіляє час свого життя на чотири основні сфери (тіло, діяльність, соціальні контакти, внутрішній світ) та досягає цілісності, що полягає в єдності фізичної, ментальної, соціальної та духовної сфер.

Вагомим для розуміння концепції психологічної культури є ключове для моделі Н.Пезешкіана поняття самодопомоги, яку він визначає як «вміння справлятися з душевними, соціальними та психосоматичними порушеннями без лікарської допомоги; первісну форму здатності справлятися з конфліктами» [8, с. 18]. Дійсно, психологічно здорова, зріла особистість – не та, що не має проблем, труднощів та внутрішньоособистісних конфліктів, а та, що вміє з ними справлятися, спираючись на власні внутрішні ресурси, і бачить за кожним із них нові можливості саморозвитку.

Психологічна культура особистості неявно передбачає високий рівень особистісного розвитку та зрілості, що наближає її до досконалості, самоактуалізації. Тому важливе значення для визначення змістових характеристик психологічної культури та її складових має науковий доробок гуманістичних психологів.

Так, на думку А. Маслоу людині притаманна тенденція до реалізації, актуалізації свого потенціалу, тобто вона прагне стати настільки розвинутою особистістю, наскільки дозволяють її здібності. Психолог виокремив характерні риси осіб, які самоактуалізуються: ефективно сприйняття реальності (здатність до «буттєвого пізнання»); прийняття себе, інших, природи; безпосередність, простота і природність; фокусованість на проблемі (відданість своєму життєвому покликанню, виконанню своєї місії); незалежність (потреба в усамітненні); автономія, самодостатність (незалежність від культури та оточення); свіжість сприйняття (здатність насолоджуватись навколишнім світом); вершинні або містичні переживання («пікові переживання»); суспільний інтерес (почуття спорідненості з іншими людьми, прагнення допомогти їм стати кращими, досконалішими); глибокі міжособистісні стосунки; демократичний характер; розмежування відмінностей між метою та засобами її досягнення; філософське почуття гумору; креативність.

А. Маслоу звертає увагу на більшу здатність самоактуалізованих людей відчувати радість і щастя, повніше усвідомлювати красу світу. Вони поєднують здатність отримувати максимальне задоволення тут та зараз з наявністю мети, вірою у відкрите майбутнє [5].

Цінними для аналізу вказаної проблеми є також наукові постулати теорії основоположника недирективної клієнтоцентрованої терапії та «людиноцентрованого підходу» К.Роджерса. Останній ґрунтується на низці взаємопов'язаних ідей: віра в первісну конструктивну і творчу мудрість людини, що володіє самоцінністю, гідністю і здатністю до

самоуправління; довіра до невід'ємного, властивого кожній особистості внутрішнього імпульсу в напрямку зростання та розвитку; триада фасилітуючих установок тощо.

Термін «повнофункціонуюча особистість» або «особа завтрашнього дня» був запропонований К.Роджерсом для характеристики людей, які успішно реалізують свої здібності і таланти, актуалізують свій потенціал і рухаються в напрямку до повного пізнання себе та своїх переживань. Виділені К.Роджерсом риси повнофункціонуючої особистості мають чимало спільного з вищевикладеним переліком рис самоактуалізованої особистості, виділених А.Маслоу, проте, якщо останній зосереджувався на характерологічних особливостях людей, то К.Роджерс приділив більше уваги їхній особистісній спрямованості.

Науковець установив основні особистісні характеристики, притаманні повнофункціонуючим людям, які можна інтерпретувати як ознаки душевного здоров'я: відкритість переживанням, екзистенційний спосіб життя, організмична довіра, емпірична свобода та креативність. Повнофункціонуючі люди, за К.Роджерсом, достатньо мужні та сміливі, щоб жити «хорошим життям» – життям з більшою кількістю можливостей, різноманітнішим, більш усвідомленим, хвилюючим, наповненим, цікавим та значущим [10].

Г.О. Балл відводить значну роль гуманістичної психології у пізнанні, утвердженні й поширенні психологічної культури: «Вивчаючи людей з високорозвиненою здоровою особистістю, психолог-гуманіст отримує (і передає суспільству) знання про найкращі досягнення спонтанної психологічної культури; інакше кажучи, ці досягнення стають предметом наукової рефлексії. Водночас така рефлексія вдосконалює професійну психологічну культуру самого психолога і відкриває шлях для підвищення рівня психологічної культури і клієнтів, і колег, з якими він взаємодіятиме» [2, с. 108].

З вищевикладеного видно, що згадані зарубіжні психологи були єдині у своєму баченні, що особистість прагне рухатися вперед і за сприятливих обставин повністю реалізує свій вроджений потенціал, демонструючи справжнє психологічне здоров'я.

Характеристика феномену психологічної культури буде неповною без аналізу вивчення даної проблеми у вітчизняній психологічній науці, де йому відводилося чільне місце. До «вітчизняної» психології будемо відносити психологічні дослідження, здійснені у ХХ – на початку ХХІ ст. відповідно в СРСР та країнах пострадянського простору.

Радянська психологія в силу соціальних детермінант свого розвитку, своєї ізоляваності була позбавлена впливу світової психологічної думки, розвивалася в одному напрямку. Унікальною особливістю розвитку психологічної науки в СРСР була системність знання на основі розроблених С.Л.Рубінштейном методологічних принципів, зокрема принципу єдності свідомості і діяльності, який став єдиною принциповою позицією радянської психології за наявності в ній різних напрямків і шкіл.

Хоча фундатор радянської психології С.Л.Рубінштейн спеціально не зупинявся на проблемі професійно-психологічної культури, розроблена ним оригінальна філософсько-психологічна концепція суб'єкта і його діяльності, (суб'єктно-діяльнісний підхід,) може стати методологічною основою для побудови нашого дослідження.

Вчений виявив внутрішній взаємозв'язок свідомості та діяльності завдяки розкриттю їх єдності через категорію суб'єкта, особистості. Він дає описання «значної особистості», «самостійного суб'єкта», «суб'єкта власної діяльності». «Особистістю в специфічному сенсі цього слова є людина, яка має свою позицію, своє яскраво виражене свідоме ставлення до життя, світогляд, до якого вона прийшла в результаті великої свідомої роботи...У найвищих своїх проявах це передбачає відому самостійність думки, небанальність почуття, силу волі, певну зібраність і внутрішню пристрасність». Глибина і багатство особистості передбачають глибину і багатство її зв'язків зі світом, з іншими людьми. Але особистість не просто

розчиняється в середовищі, вона «здатна виокремити себе зі свого оточення для того, щоб повному, вибірково встановити з ним зв'язки» [11, с. 638].

С.Л.Рубінштейн говорить також про цілісність особистості: фізична і духовна сторони, внутрішній психічний зміст входять до складу особистості лише в їх єдності та внутрішніх взаємозв'язках. Науковець змальовує образ людини-творця, яка, змінюючи природу і перебудовуючи суспільство, змінює свою власну природу, яка в колективній праці створює нову культуру [11].

Важливе значення для дослідження професійно-психологічної культури має також культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С.Виготського. В концепції вченого культура суспільства виступає найважливішою умовою, засобом і фактором розвитку психіки людини, в якому значна роль відводиться культурному удосконаленню, оволодінню культурними способами поведінки і мислення. Психічні новоутворення, вищі психічні функції, культура психічних процесів виступають результатом оволодіння змістом, формами і засобом людської культури, а психічний розвиток дитини слід розглядати як «вростання в культуру», тобто в культурно-історичному контексті її життєдіяльності [3].

Процесу «окультурювання», описаного Л.С.Виготським, на думку Л.С.Колмогорової, відповідає поняття «психічна культура» або «культура психічної діяльності», яку вона вважає складовою поняття «психологічна культура особистості» [4].

В контексті культурно-історичної теорії вищі психічні функції фактично визнаються Л.С.Виготським найголовнішими цінностями людства і людини, вершиною усього того, що створено природою і суспільством впродовж еволюційного та історичного поступу, основою психологічної культури людини і людства.

Близьким за змістом до психологічної культури є поняття зрілої особистості, яке є одним з основних понять акмеологічного напрямку (Б.Г.Ананьєв, О.О.Бодальов, А.О.Деркач, О.В.Селезньова та ін.). За Б.Г.Ананьєвим акмеологія – це наука про цінність людини, її самовдосконалення і здатність високоефективно виконувати свої професійні обов'язки, жити повноцінним життям. Вона передбачає вивчення об'єктивних та суб'єктивних факторів, що сприяють або перешкоджають прогресивному розвитку зрілої особистості як суб'єкта професійної діяльності, і в цілому суб'єкта життєдіяльності. Б.Г.Ананьєв поняття «акме» вважав базовою категорією акмеології і трактував як сукупність фізичних, соціальних, моральних, професійних досягнень людини [1]. Завдяки акмеологічним дослідженням ми маємо можливість вичленити інтегральну, здорову особистість, що досягла найвищого розвитку своїх можливостей.

Не називаючись психологічною культурою поступово дане поняття набувало нового змісту, ускладнювалася, поширювалася в науковому світі. Окремі аспекти досліджень в радянській психології присвячувалися психологічним вимогам до особистості педагога, що стало незамінною теоретичною базою для розробки вказаної проблеми.

Як наукова категорія психологічна культура згадується лише в 70-х роках ХХ століття у працях, пов'язаних з вивченням проблем психології праці та професійних якостей учителя (В.І.Войтко, Н.В.Чепелева), а також особливостей спілкування та взаємовідносин в особистому житті та у трудових колективах (О.О.Бодальов, М.М.Обозов) у 80-х роках ХХ ст.

Наприкінці 90-х років минулого століття з'явилися дослідження загальної (базової) психологічної культури російських вчених: Л.С.Колмогорової, А.Б.Орлова, О.І.Моткова, О.С.Газмана та ін. Особлива увага вивченню змісту поняття «психологічна культура» у професійному контексті приділяється в акмеологічних дослідженнях (Є.О.Клімов, А.О.Деркач, Ф.Ш.Мухаметзянова, С.М.Щербакова, Н.В.Кузьміна, Г.І.Марасанов).

Вивченню професійної психологічної культури учнівської молоді та майбутніх фахівців різних професій присвячені праці сучасних вітчизняних науковців (В.В.Рибалки, Г.О.Балла, О.Г.Видри, З.Л.Становських, П.С.Перепелиці, Н.І.Волошко, О.В.Проскури, О.А.Рудомьоткіної, О.В.Винославської).

На сьогоднішній день залишається проблемою тлумачення терміну «психологічна культура», що не потрапив до жодного психологічного словника. У довідниковій літературі представлені визначення лише окремих її складових (комунікативної культури, культури мислення, культури поведінки тощо). Серед науковців поки що не існує загальноприйнятого розуміння цього поняття та логічно завершеного його визначення.

Г.О.Балл виділяє «три рівні психологічної культури, що, відповідно, мають бути притаманні: а) будь-якій особистості; б) фахівцеві з певної професії (з урахуванням психологічних вимог до неї); педагогам і практичним психологам – з урахуванням того, що вдосконалення психологічної культури їх підопічних належить до числа провідних функцій їхньої діяльності, є одним з її нормативних смислів» [2, с. 107].

У свою чергу Л.С.Колмогорова розрізняє поняття загальної (або базисної) та професійної психологічної культури. Загальна психологічна культура особистості характеризується наявністю ознак, параметрів, що визначають готовність ефективно вирішувати широке коло повсякденних завдань та виконувати широкий спектр соціальних ролей незалежно від особливостей конкретної професійної діяльності. Професійна психологічна культура визначається специфікою певної діяльності, особливостями професійних завдань [4]. Слід зазначити, що професійна психологічна культура знаходиться у тісному взаємозв'язку із загальною психологічною культурою і розвиток їх компонентів сприяє прогресу цієї особистісної структури в цілому.

За О.І.Мотковим загальна психологічна культура у розвиненому її вигляді включає високу здатність особистості до самоорганізації і саморегуляції своєї життєдіяльності, гуманістично орієнтовані базові прагнення і тенденції, адекватні ставлення (до себе, до інших людей, до оточуючого світу) [6].

Грунтовне і важливе для нашого дослідження визначення дав український психолог В.В.Рибалка, який пропонує розуміти професійну психологічну культуру як «соціально, онтологічно внутрішньоособистісно детермінований рівень свідомого засвоєння, використання та збагачення особистістю психологічних цінностей, в якості яких виступають психологічні знання, вміння, навички, здібності особистості до високоефективної психологічної діяльності» [9, с. 11].

Теоретична спадщина Г.О.Балла, Л.С. Колмогорової, О.І. Моткова, В.В.Рибалки, дозволяє сформулювати робоче визначення професійної психологічної культури особистості фахівця як складного структурного утворення, що базується на свідомому засвоєнні, безперервному розвитку та використанні цілісної системи психологічних знань, вмінь та навичок, цінностей, професійно важливих якостей, а також здібностей до самоуправління, самоосвіти для високоефективної професійної діяльності в ситуаціях, що потребують мобілізації глибинних особистісних ресурсів фахівця.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як було показано вище, дослідники вживають різні назви щодо описання гармонійної особистості та притаманних їй рис: людина, яка творить сама себе – зріла особистість (Г.Олпорт), продуктивна особистість (Е.Фром), індивідуована особистість (К.Юнг), самоактуалізатор (А.Маслоу), повнофункціонуюча особистість (К.Роджерс). Вказаним зарубіжним авторам ми завдячуємо створенням в психології особистості концепції діяльної цілісної людини, яка безперервно розвивається. Дана ідея передбачає свободу і

відповідальність, гармонійність, актуалізацію та реалізацію всіх потенційних можливостей особистості і становить підґрунтя для побудови дослідження професійно-психологічної культури.

Незамінною теоретичною базою для розробки вказаної проблеми є також культурно-історичний, суб'єктно-діяльнісний та акмеологічний підходи у вітчизняній психології. Проте, на сьогоднішній день серед науковців не існує загальноприйнятого розуміння поняття професійно-психологічної культури та логічно завершеного його визначення, фрагментарно описані її сутнісні характеристики.

На основі узагальнення досліджень відомих психологів нам вдалося сформулювати робоче визначення психологічної культури як складової загальної та професійної культури, інтегральної властивості особистості фахівця, що виступає одним з основних показників її розвитку.

Здійснивши аналіз основних теоретичних підходів зарубіжної та вітчизняної психології до розкриття змісту професійно-психологічної культури, у наступних публікаціях ми плануємо розглянути феномен психологічної культури у структурі професійної моделі соціального працівника, проаналізувати психолого-педагогічні умови формування, особливості прояву її складових у майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти.

Література

1. *Ананьев Б.Г.* Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 288с.
2. *Балл Г.О.* Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г.О. Балл. – Житомир: ПП «Рута», Видавництво «Волинь», 2008. – 232 с.
3. *Выготский Л.С.* Педагогическая психология / Л.С. Выготский [Под ред. В.В. Давыдова]. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
4. *Колмогорова Л.С.* Становление психологической культуры школьника / Л.С. Колмогорова // Вопросы психологии. – 1999. – №1. – С. 83–91.
5. *Маслоу А.* Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М. : Изд-во Смысл, 1999. – 425 с.
6. *Мотков О.И.* Психология самопознания личности : практическое пособие / О.И. Мотков. – М. : Треугольник, 1993. – 96 с.
7. *Олпорт Г.* Становление личности: Избранные труды / Г.Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.
8. *Пезешкиан Н.* 33 и 1 формы партнерства / Н. Пезешкиан. – М. : Институт позитивной психотерапии, 2005. – 288 с.
9. *Рибалка В.В.* Визначення поняття психологічної культури особистості у міждисциплінарному контексті // Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти: Навчально-методичний посібник / В.В. Рибалка [За ред. В.В. Рибалки]. – К. : ІПППО України, 2005. – С.8–17.
10. *Роджерс К.Р.* Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Р. Роджерс. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1998. – 480 с.
11. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : ЗАО «Издательство «Питер», 1999. – 720 с.
12. *Ткачова Н. А.* Поняття та соціальне значення професійної правової культури / Н. А. Ткачова // Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : Збірник наукових праць [За редакцією І.А. Зязюна та Н.Г.Ничкало]. – Київ, 2003. – С. 132–138.
13. *Фромм Э.* Забытый язык. Иметь или быть? / Э. Фромм. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА, 2009. – 442 с.

14. Чернова Ю. К. Профессиональная культура и формирование ее составляющих в процессе обучения / Ю. К. Чернова. – М. : Изд-во : ТолПИ, 2000. – 163 с.
15. Юнг К. Г. Сознание, бессознательное и индивидуация / К. Г. Юнг // Юнг К. Г. Структура психики и процесс индивидуации. – М. : Наука, 1996. – С. 197–207.

Статья посвящена теоретическому анализу освещения проблемы профессионально-психологической культуры в основных зарубежных и отечественных направлениях психологической науки. Рассматриваются те теории и концепции личности, которые могут стать теоретико-методологической основой для построения исследования профессиональной психологической культуры. Особое внимание уделяется изучению вклада гуманистической психологии в раскрытие содержания общей психологической культуры личности как многокомпонентной структуры. Феномен профессионально-психологической культуры рассматривается в качестве интегрального свойства человека, выступающего одним из основных показателей развития личности и профессионала. Дается обобщенное определение профессионально-психологической культуры как научной категории и ее основных сущностных характеристик.

This research paper focuses on the theoretical analysis of the professional psychological culture in the main foreign and domestic directions of the psychological science. Here are considered personal theories and conceptions that can be theoretical and methodological basis for investigation of the professional psychological culture. The special attention is paid to importance of humanistic psychology into essentially disclosure of the general psychological culture of a person as a complicated personal structure. The phenomena of professional psychological culture is considered as integral characteristic of a human, that is the main feature of the personality development and professional. Here determines the generalized definition and the main substance characteristics of professional psychological culture as a scientific concept.

Статтю подано до друку 13.05.2014.

©2014 р.

Л. С. Процик (м. Київ)

ОБДАРОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ

Актуальність проблеми дитячої обдарованості пояснюється не лише інтересом до неї психологічної науки, але й освітянської практики. Адже відомо, що нині в нашій країні відбуваються значні перетворення, що, зокрема, спрямовані на широке впровадження профільного навчання. Останнє вимагає своєчасного виявлення здібностей та обдарованості кожної дитини. Термін «обдарованість» був вперше вжитий французьким дослідником А. Треєм у 1839 р. Хоча варто зазначити, що вчений розглядав дане поняття як синонім поняття «геній».

Обдарованість досліджувалась багатьма вченими, але своєї важливості дана проблема не втратила і в наш час, оскільки багато її аспектів донині залишаються недослідженими. Проблема обдарованості характеризується великим числом різноманітних теорій і підходів. Починаючи з робіт Ф. Гальтона, Ч. Ломброзо, Г.І. Россолімо, І.А. Сікорського, В. Оствальда, В.М. Екземплярського, Л. Термена, В. Штерна, Ч. Спірмена, можна умовно виділити два основні підходи у її дослідженні. Перший підхід пов'язаний із розумінням обдарованості як суми спеціальних здібностей, які складають її структуру (Е. Торндайк, Л. Термен). Другий заперечує розуміння обдарованості як конгломерату окремих рис, розглядаючи її як цілісність (В. Штерн, Ч. Спірмен).

Аналіз психологічної літератури свідчить, що нині дослідники проблеми обдарованості особистості не мають єдиного погляду щодо трактування даного поняття, а тому можна зустріти